

4. История ментальностей и историческая антропология: Зарубежные исследования в обзорах и рефератах. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1996. – 255 с.
5. Ментальность россиян (специфика сознания больших групп населения России) / под ред. И. Г. Дубова. – М. : Имидж – Контакт, 1997. – 478 с.
6. Мостовая И. В. Архетипы и ориентиры российской ментальности / И. В. Мостовая, А. П. Скорик // Полит. исследования. – 1995. – №4. – С. 69–76.
7. Российская ментальность (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 1994. – № 1. – С. 25–53.
8. Гуревич А. Я. Исторический синтез и школа «Анналов» / А. Я. Гуревич. – М. : Индрик, 1993. – 319 с.

І. В. Жеребятнікова, кандидат соціологічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИЧНИМИ КОНФЛІКТАМИ У ТРАНЗИТНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Вивчення конфліктів є одним із провідних напрямів політичної науки, оскільки трансформаційні процеси, що відбуваються в соціально-економічній, політичній й духовно-ментальній системах сучасного українського соціуму, значно підвищують вірогідність непередбачуваних подій, політичної і соціальної нестабільності. Конфліктні протистояння в політичній сфері виявляються в намаганнях суб'єктів політики реалізувати свої цілі та інтереси в системі владних відносин, протікають у латентних та прихованих формах, носять локальний та загальний характер. Але дуже часто конфлікти набувають небезпечного розмаху, виходять з-під контролю як державних, так і громадських організацій; з'являється реальна загроза національній безпеці країни і суспільство опиняється на межі катастрофи. До того ж, у процесі політичних переламів виявляються й специфічні внутрішні протиріччя, що додатково впливають на розвиток усіх та перебіг значної частини політичних процесів.

Виходячи з цього, особливої актуальності сьогодні набуває завдання наращування теоретичного та практичного потенціалу дослідження проблеми конфлікту у всіх її основних аспектах – пізнання сутності та причин, управління конфліктом, розробка шляхів і засобів їх запобігання, регулювання і вирішення тощо. Українське суспільство потребує нагальних засобів, які б запобігали надмірному загостренню суперечностей та гарантували б надійний та ефективний контроль за врегулюванням конфліктних ситуацій.

У найзагальнішому вигляді політичний конфлікт – «зіткнення протилежних суспільних сил, обумовлене різноспрямованими політичними цілями й інтересами» [1, с. 359]. Поняття політичного конфлікту визначає боротьбу за вплив у системі політичних відносин, за доступ до прийняття загальнозначущих рішень, за монополію своїх інтересів і визнання їх суспільно необхідними, тобто за все те, що становить зміст влади і політичного панування. Політичний конфлікт є одним із різновидів соціального конфлікту, специфіка якого зумовлюється особливостями розвитку політичної дійсності. Звідси впливає трактування політичного конфлікту не тільки як інституціоналізованого, практично-політичного протиборства, але як і теоретичного та символічного (культурного та духовно-ментального) зіткнення в соціальному просторі за можливість впливати на його модифікації і трансформації [2, с. 18]. Отже, політичний конфлікт взаємозв'язаний з економічними, культурними та духовно-ментальними явищами, бо політична боротьба завжди відображає стан соціальних суперечностей та суспільної напруги.

Слід відмітити, що визнання конфлікту закономірним явищем та певною мірою рушійною силою розвитку, значно розширює проблему управління ним. При розгляді питань управління конфліктом у центрі уваги багатьох науковців знаходяться переважно процеси прийняття рішень у конкретній конфліктній ситуації і розробки принципів поведінки, спрямованих на мирне закінчення конфлікту. Йдеться про раціональні форми вирішення конфлікту, в тому числі методи пов'язання інтересів і цілей конфліктуючих сторін. На відміну від регулювання, управління конфліктом передбачає діяльність на мезорівні, яка пов'язана із конкретним конфліктом.

На думку українських вчених О. Картунова та О. Мураховської, управління конфліктом – це мистецтво і процес цілеспрямованого, обумовленого об'єктивними закономірностями впливу на його динаміку з метою: а) вдосконалення і розвитку політичної системи чи окремих її складових або б) її підриву й руйнування. Запропоноване визначення здається досить коректним, оскільки воно враховує і відображає два суттєвих аспекти. Перший – політичні конфлікти виконують як конструктивні, так і деструктивні функції. Другий – як самі конфліктуючі сторони, так і суб'єкти політичного управління можуть цілеспрямовано впливати на розвиток конфлікту, ґрунтуючись на власних інтересах [3, с. 103–104].

Під управлінням конфліктом розуміється врегулювання, розв'язання і навіть придушення останнього в інтересах суспільства в цілому або його окремих суб'єктів. Раціональне управління надає об'єктивному конфліктному процесу форми, що будуть здатні забезпечити мінімізацію невідворотних політичних, економічних, соціальних, моральних втрат, і навпаки, максимізувати такого ж роду надбання. Саме в цьому суть управління конфліктом

[4, с. 2]. Управління конфліктом може здійснюватися як «зсередини» – одним, декількома або всіма його учасниками, так і «ззовні» – миротворцями, підбурювачами або посередниками. В ролі управляючих політичним конфліктом можуть виступати різні соціальні суб'єкти – від окремих індивідів до міжнародних організацій. З цієї точки зору, управління конфліктом включає в себе його закінчення не як імператив, необхідну категоричну вимогу, а лише як одне із завдань, поставлених перед собою його учасниками. Це завдання може ставитися внаслідок росту ризику, що пов'язаний із досягненням цілей, поставлених учасниками конфліктної взаємодії або у зв'язку з їх успішною реалізацією.

Можна визначити основні дії з управління конфліктом:

1. Першою дією з управління конфліктом слід вважати його інституціоналізацію. При інституціоналізованому (що протікає в межах установлених меж і правил) конфлікті останній стає досить передбачуваним. Неінституціоналізований конфлікт характеризується відсутністю будь-яких принципів або правил і частіше за все являє собою стихійний процес і непередбачуваний вибух незадоволення.

2. Наступним етапом управління конфліктом є його легітимізація. Чим сильніша підтримка, тим ефективніше суб'єкт може управляти конфліктом і тим вища його здібність у випадку необхідності прийняти примусові міри для виконання поставлених цілей.

3. Ще одна стадія управління конфліктом – структурування конфліктуючих груп, що дає змогу вимірювати їх силовий потенціал. Це в свою чергу дозволяє встановити неформальну ієрархію впливу в суспільстві, що об'єктивно стримує ескалацію конфлікту.

4. Останній етап – редукація, тобто послідовне послаблення конфлікту за рахунок переведення на інший рівень. Один із найпростіших варіантів: друг – союзник – партнер – співробітник – суперник – противник. Дані шкали необхідні для розуміння реалістичності завдань редукації та для визначення перспективи конфліктної взаємодії [3, с. 108–109].

Для управління конфліктами політичний суб'єкт враховує загальні характеристики, які впливають на формування і перебіг конфлікту. До них належать: а) ступінь відкритості політичної системи; б) рівень політичної згуртованості конфліктуючих груп; в) характер втягнення широких соціальних верств у спірні взаємовідносини; г) емоційна насиченість політичної поведінки груп і громадян та їх здатність до самообмеження своїх владних домагань тощо.

У відношенні до конфліктів у політичній сфері передбачається досить широкий діапазон дій з контролю за розвитком та управлінням ним. Серед існуючих варіантів підходів до проблеми найбільшим впливом користуються інженерний, гуманітарний і власне управлінський підхід. Згідно з інженерним

підходом конфлікт – це ситуація, управління якою вимагає свідомої добудови організаційних структур у діяльності конкретних суб'єктів у сфері їх мислення. Прибічники гуманітарного підходу спираються на активне зближення сторін – учасників конфліктів із залученням посередників, на основі проведення всесторонніх консультацій та експертиз. З точки зору управлінського підходу вирішення проблеми розглядається в постановці перед конфліктуючими сторонами таких специфічних завдань, які зближали б їх позиції, дозволяючи при цьому досягати власних цілей [4, с. 5].

Існуючі сьогодні моделі, способи і методи управління конфліктними ситуаціями мають досить чітко виражені національно-ментальні та державні особливості. Вважається, що державні відзнаки в технологіях врегулювання сучасних конфліктів пов'язані з типом політичної системи держави, залученій у конфлікт, яка диктує певну тактику політичного реагування на конфліктну ситуацію. Національні відмінності пов'язані, в першу чергу, із заснованим на менталітеті політичним світоглядом націй і етнічних груп, що складають населення країни, з прийнятими і вкоріненими в рамках етнічних груп правилами соціально-політичної поведінки, з національними соціально-культурними традиціями врегулювання конфліктів, закріпленими в глибинних психологічних архетипах, з історичним досвідом взаємодії (у тому числі – конфліктної) з іншими етнічними спільнотами.

Критеріями ефективності управління політичними конфліктами вважаються: надійність їх прогнозування, запобігання ескалації, утримання в цивілізованих рамках та конструктивне розв'язання. До критеріїв успіху можна віднести: задоволення учасників конфлікту досягнутими домовленостями, створення сприятливих умов для розвитку їх взаємовигідного спілкування, а в кінцевому підсумку – політичну вигоду суспільства, зокрема збереження політичної стабільності та зміцнення національної безпеки. Лише конфлікти, над якими відбувається управління, здатні виконувати для держави і суспільства певну позитивну роль, незважаючи на ті можливі матеріальні, політичні, соціальні чи моральні збитки, які вони зазвичай несуть із собою.

Таким чином, дослідження управління політичним конфліктом є необхідна і складна проблема, яка повинна постійно знаходитися у вивченні та удосконаленні, з метою реалізації на практиці, а саме: переведення політичних конфліктів у конструктивне русло, а також базуватися на принципах толерантних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 816 с.

2. Кочубей Л. О. Політичні конфлікти в сучасній Україні: технології запобігання та специфіка перебігу / Л. О. Кочубей // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 41 (підсерія «Курасівські читання»). – С. 16–25.
3. Картунов О. І спокій тільки сниться! / О. Картунов, О. Маруховська // Політ. менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 102–111.
4. Ростецька С. І. Теоретичні підходи до поняття та змісту управління політичним конфліктом [Електроний ресурс] / С. І. Ростецька, М. О. Єремчук. – Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/politologiya/30-politika/1502>.

І. М. Ковальська-Павелко, кандидат історичних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК МЕНТАЛЬНИЙ ПРОСТІР

Сьогодні українське суспільство переживає складний і болючий процес пошуку національної ідентичності, формування національної свідомості. І в цих процесах ключову роль відіграє історична пам'ять – адже завдяки усвідомленню й переживанню спільного минулого, перемог і поразок, продукуванню спільних героїв, місць пам'яті тощо молоді люди (в рамках первинної соціалізації), більш дорослі громадяни (в рамках вторинної соціалізації) відтворюють власний історичний досвід, тим самим нація має змогу усвідомлювати свою духовну сутність, феноменологію [2, с. 171–202]. І саме історична пам'ять є тим механізмом, за допомогою якого стає можливим пошук сучасниками своєї ідентичності – історична пам'ять, так би мовити, скеровує сучасне і майбутнє, чинить вплив на сьогодення. Саме історична пам'ять, як справедливо стверджує О. Трегуб, «є тим генетичним кодом нації, розшифрування якого може вказати на притаманні нації схильності, її слабкі та сильні сторони, визначити доречні та потрібні шляхи розвитку. Національний менталітет, забобони та упередження, ксенофобія та расизм є до певної міри результатами маніпулювання історичною колективною пам'яттю» [5, с. 25].

У науковому дискурсі концептуалізація пам'яті вперше була здійснена французьким соціологом Морісом Гальбваксом, який ініціює поняття «колективна пам'ять», визначаючи її як соціальний феномен, необхідний для функціонування і виживання суспільства, те спільне, що конститує суспільство та є запорукою його ідентичності. Він вважає, що пам'ять завжди і всюди соціально зумовлена і маркована, навіть на індивідуальному рівні сприй-